

MUÂVİYE b. SEVR

onu takdir ederek isteğini yerine getirdiği kaydedilmektedir. Muhtemelen Kûfe'de vefat eden Muâviye b. Sevr'in ölüm tarihi bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 304-305; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 83; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 289, 557; İbn Abdülber, *el-İsti'âb*, III, 1006, 1413; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 225-226; İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 90-91; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 53, 155-156; II, 362, 429; III, 430-431; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 380-382; Ahmet Önkal, "Bekkâ (Benî Bekkâ)", *DİA*, V, 363.

ZEKERİYA GÜLER

MUÂVİYE b. YEZİD

(معاوية بن يزيد)

Ebû Leylâ (Ebû Abdîrahmân, Ebû Yezîd) Muâviye b. Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân el-Ümevî (ö. 64/684)

Emevî halifesi
(683-684).

43 (663) yılında doğdu; babası I. Yezîd, annesi Ümmü Hâşim bint Ebû Hâşim b. Utbe b. Rebîa'dır. Kısa süren halifeliğinde önemli bir icraatının bulunmayışı sebebiyle kendisine "Ebû Leylâ" denilmiş ve bu künye ile meşhur olmuştur.

Babası tarafından veliaht tayin edilen Muâviye onun ölümü üzerine 14 Rebülevvel 64'te (10 Kasım 683) tahta çıktı. Bu sırada ülkede büyük bir karışıklık hâkimdi. I. Yezîd'in ölüm haberini duyan Abdullah b. Zübeyr, Mekke'de halifeliğini ilân ederek biat almaya başlamış ve hâkimiyet alanını kısa sürede genişletmişti. Öte yandan halifeliğe bağlı vilâyetlerde de itaatsizlikler görülüyor, Selm b. Ziyâd Horasan'da, Ubeydullah b. Ziyâd Basra'da kendi adına biat alıyordu. Muâviye'nin ömrü ve hilâfeti çok kısa sürdü. Kaynaklarda onun tahta çıktığı sırada on yedi-yirmi üç arasındaki bir yaşta olduğuna dair farklı rivayetler bulunmakta ve halifelik süresi de yirmi gün ile dört ay arasında gösterilmektedir. Ayrıca halifelik günlerini hasta vaziyette Hadrâ sarayında geçirdiği ve halkın huzuruna çıkamadığı, devletin idaresi ve imamlık göreviyle müşaviri Dahhâk b. Kays'ın ilgilendiği belirtilmektedir. Muâviye, farklı rivayetlere göre bir hutbesinde halka halifelik mesuliyetini taşımaktan âciz kaldığını, yerini Hz. Ebû Bekir'in yaptığı gibi Hz. Ömer gibi birine bırakmak istediğini, fakat çevresinde böyle bir kimseyi göremediğini, yahut Hz. Ömer'in yaptığı gibi halifeyi seç-

me işiyle bir kurulu görevlendirmeyi düşündüğünü, ancak böyle bir kurulu oluşturacak uygun kişileri de bulamadığını söylemiş ve insanlara bu makama uygun şahsı kendilerinin seçmesini tavsiye etmiştir (Taberî, V, 503). Halife seçilene kadar idareyi Dahhâk b. Kays'ın yürütmesini de isteyen Muâviye, diğer bir rivayete göre bu konuşmasında dedesi Muâviye ile babası Yezîd'in Hz. Ali'ye ve evlâdına karşı yürüttükleri iktidar mücadelesinde hak-sız olduklarını belirterek onları ağır şekilde suçlamış ve öbür dünyada bunun hesabını vereceklerine inandığını dile getirmiştir (Ya'kübî, II, 254). Makdisî de halifenin bu konuşmayı, Kaderiye görüşünü benimseyen hocası Amr el-Maksûs'un kendisine, "Ya adaletle hükmet ya da görevi bırak" demesi üzerine yaptığını ileri sürmüştür (*el-Bed' ve't-târîh*, VI, 17). Fakat bazı çağdaş müellifler, Muâviye'nin halifelikten çekilmesiyle ilgili rivayetlerin siyasî ve dinî gruplar tarafından uydurulmuş olabileceğine dikkat çekmektedir (Wellhausen, s. 80; Reyysis, s. 266-267; *EP* [İng.], VII, 268). Kaynaklarda, babasının tayin ettiği memurları görevlerinde bırakan ve hiçbir tayin yapmayan II. Muâviye'nin, devlet başkanı sıfatıyla icraat olarak sadece haraçlardan merkez beytül-mâline gönderilen miktar üzerinden üçte bir oranında bir indirim yaptığı zikredilmektedir.

Hastalığının ağırlaşması üzerine yerine kardeşi Hâlid'i veliaht tayin etmesini isteyen yakınlarının ısrarlı taleplerini kendisinin halifeliğinin hayrını görmediğini, bir de veliahtlığa getireceği kişinin hatalarının vebalini üstlenemeyeceğini söyleyerek geri çeviren Muâviye'nin ölüm şekli de ihtilâl konusu olmuştur. Kaynaklarda yakınları tarafından zehirletildiği, akciğerlerindeki rahatsızlık sebebiyle yahut veba yüzünden veya eceliyle öldüğüne dair rivayetler vardır. 7 Receb 64 (29 Şubat 684) tarihinde vefat edince Dimaşk'taki Bâbüssağır Kabristanı'nda babasının yanına gömüldü. Çocuğu olmayan Muâviye'den sonra iktidar aynı aile içinde Süfyânîler'den Mervânîler'e geçmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 169; V, 39; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 255; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 352-353; Belâzürî, *Ensâb*, V, 379-381; Ya'kübî, *Târîh*, II, 252-254; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 501-503; Mes'ûdî, *Mürü-cü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 82-83; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, VI, 16-17; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LIX, 296-305; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, IV, 139; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret Işıltan), Ankara 1963, s. 80-83; M. Ziyâeddin Reyysis, *İslâm'da Siyasî Düşün-*

ce Tarihi (trc. Ahmed Sarıkaya), İstanbul 1990, s. 265-267; Adnan Demircan, "Muâviye b. Yezîd ve Halifeliği", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Şanlıurfa 1996, s. 109-128; İsmail Hakkı Atçeken, "Muâviye b. Yezîd Üzerine Bir Araştırma", *SÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Konya 1997, s. 411-430; C. E. Bosworth, "Mu'awiya II", *EP* (İng.), VII, 268-269.

MEHMET ALİ KAPAR

MUAVVİZ b. HÂRİS

(معوذ بن حارث)

(ö. 2/624)

Avf b. Afrâ ve Muâz b. Hâris'in Bedir Gazvesi'nde şehid edilen kardeşi, sahâbi (bk. AVF b. AFRÂ; MUÂZ b. HÂRİS).

MUAVVİZÂT

(المعوذات)

Allah'a sığınırınlar anlamında İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerinin üçüne birlikte verilen isim (bk. İHLÂS SÜRESİ; MUAVVİZETEYN).

MUAVVİZETEYN

(المعوذتين)

Felak ve Nâs sûrelerinin ikisine birden verilen isim.

Kur'an-ı Kerim'in Felak ve Nâs olarak adlandırılan 113 ve 114. sûrelerine "Muavvizeteyn" (Muavvizetân), bunlara İhlâs sûresinin ilâvesiyle birlikte üç sûreye "Muavvizât" denilmiştir. Muavvizeteyn, "sığınırın, koruyan" anlamındaki muavvize kelimesinin tesniyesi muavvizetânın mansup hali olup Türkçe'de bu şekliyle yaygınlık kazanmıştır. Felak ve Nâs sûreleri ayrıca "Mukaşşiketân" (şirk ve nifaktan koruyan, tedavi eden) diye adlandırılmıştır (Mâverdi, VI, 373; Zemahşerî, IV, 245; Kurtubî, XX, 251; M. Tâhir b. Âşûr, XXX, 624). Bunun yanında Kâfirün ve İhlâs sûrelerine Mukaşşiketân denildiği gibi Berâe sûresinin bir adı da Mukaşşike'dir (Kurtubî, XX, 225; M. Tâhir b. Âşûr, XXX, 580, 610). İbn Âşûr, Felak ve Nâs sûreleri için kullanılan Muşakşikatân isminin ne sebeple verildiğini araştırmadığını belirtir (*et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXX, 623-624). Ancak Süyûtî'nin de işaret ettiği üzere (*el-İtkân*, I, 177) bu ad sûrelerin fesahatıyla alâkalı olmalıdır.

Muavvizeteyn şeklindeki adlandırmanın kaynağı sûrelerin ilk âyetlerinin muhtevası ile Hz. Peygamber'den rivayet edi-

len hadislerdir. Ukbe b. Âmir'den gelen bir rivayete göre Resûl-i Ekrem Felak ve Nâs sûrelerini kastederek, "Bana bazı âyetler indirildi ki benzerleri görülmemiştir: el-Muavvizeteyn" demiştir (Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirin", 264, 265). Hadisin diğer rivayetlerinde Muavvizeteyn yerine, "Kul eûzü bi-rabbî'l-felak" ve "Kul eûzü bi-rabbî'n-nâs" denilmiş olması sebebiyle bu lafzın Hz. Peygamber'e mi yoksa Ukbe'ye mi ait olduğu hususunda ihtilâf edilmişse de başka yerlerde (*el-Müsned*, IV, 146, 151, 152; Ebû Dâvûd, "Edeb", 110; Tirmizî, "Da'avât", 21; Nesâî, "İsti'âze", 1) kelimenin rivayet edilen hadislerin bir parçası olarak zikredilmesi bizzat Hz. Peygamber'in bu ismi kullandığı şeklindeki görüşü desteklemektedir. Hz. Aîşe'nin İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini Muavvizât olarak isimlendirmesiyle ilgili rivayet de (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 14; Müslim, "Selâm", 50, 51) bunu teyit eden diğer bir husustur. Bazı rivayetlerden sahâbenin de bu iki süreden Muavvizeteyn diye söz ettiği anlaşılmaktadır (Buhârî, "Tıb", 41; İbn Mâce, "Tıb", 33; Tirmizî, "Tıb", 16). Öte yandan Felak ve Nâs sûrelerinin Muavvizeteyn diye adlandırılmasının sûrelerin nüzül sebeplerini anlatan rivayetlerle ilgilidir. Buna göre müşrikler Hz. Peygamber'e büyü yaparak zarar vermek istemiş, bu sûrelerde ise her türlü şerre karşı Resûl-i Ekrem'in yüce yaratana sığınması gerektiği belirtilmiştir.

İlk dönemlerde Mu'tezile, son dönemlerde tefsirde çağdaş yaklaşımları temsil eden bazı müfessirler, Hz. Peygamber'in ismet sıfatına aykırı olacağı gerekçesiyle ona büyü yapıldığına dair rivayetleri reddetmiştir. Onlara göre bu haberlerin kabul edilmesi Kur'an'da yer alan müşriklere ait, "Siz ancak büyülenmiş bir adama tâbi oluyorsunuz" şeklindeki iddiayı (el-Furkân 25/8) doğrulamak anlamına gelir. Halbuki Kur'an sihirle ilgisinin olmadığını beyan etmiş (Sâd 38/4-5) ve Allah'ın Resûl-i Ekrem'i insanlardan gelebilecek her türlü zarardan koruduğunu belirtmiştir (el-Mâide 5/67). Bu müfessirler, sahih olduğu kabul edilse bile söz konusu haberlerin âhâd olması sebebiyle Hz. Peygamber'in ismet sıfatı gibi itikadî bir meselede hüccet sayılamayacağını söylemişlerdir (Fahreddin er-Râzî, XXXII, 187; Cemâleddin el-Kâsimî, VII, 417; Ahmed Mustafa el-Merâgî, XXX, 268; M. İzzet Derveze, I, 198-199).

Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu ise Resûlullah'a büyü yapılmasının ve onunun etkilenmesinin müşriklerin iddia-

larının doğrulanmasıyla ilgisinin olmadığını, bu iddialarda Hz. Peygamber'e delilik isnadının bulunduğu görüşündedir. Ayrıca Resûlullah yapılan sihirlerden etkilenmiş olsa da bu onun ismet sıfatına zarar vermez. Zira sihir peygamber kimliği itibarıyla değil beşer olması sebebiyle kendisini etkilemiştir. Nitekim bir beşer olarak Peygamber de diğer insanlar gibi yorulur, hasta olur, savaşımlarda yaralanır; bunlar onun ismet sıfatını zedelemeyiz (Fahreddin er-Râzî, XXXII, 187; Nevevî, XIII, 175; İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 51-53; Âlûsî, XXX, 285-288).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "avz" md.; *Müsned*, III, 417; IV, 144, 146, 148, 151, 152, 154; V, 129; Buhârî, "Tefsîr", 113, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 14, "Tıb", 32, 39, 41, 47, 49, 50, "Cizye", 14, "Edeb", 56; Müslim, "Selâm", 43, 44, 50, 51, "Şalâtü'l-müsâfirin", 264, 265; İbn Mâce, "Tıb", 33, 38; Ebû Dâvûd, "Edeb", 110; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 12, "Tefsîr", 93, "Tıb", 16, "Da'avât", 21; Nesâî, "İsti'âze", 1, 37, "Tahrîmü'd-dem", 20; Mâverdî, *en-Nûket ve'l-Şuyûn* (nşr. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm), Beyrut 1412/1992, VI, 373; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 245; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesir*, IX, 270-272; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, III, 211; XXXII, 187; Kurtubî, *el-Câmi'*, XX, 225, 251-254; Nevevî, *Şahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, Dimaşk 1401/1981, XIII, 175; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 193-194; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tefsîrü'l-Mu'avvizeteyn* (nşr. Seyyid b. İbrâhim), Kahire 1989, s. 44-53; Süyûtî, *ed-Dürü'l-menşûr*, Beyrut 1403/1983, VIII, 683; a.m.f., *el-İtkân* (Bugâ), I, 29-32, 42, 177; Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni*, XXX, 278-279, 285-288; Cemâleddin el-Kâsimî, *Tefsîrü'l-Kâsimî: Mehâsinü't-te'vîl* (nşr. M. Fuâd Abdülbâki), Beyrut 1415/1994, VII, 417, 418; M. Hüseyin Tabâtâbâî, *el-Mizân*, Beyrut 1394/1974, XX, 394; M. Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvir*, Tunus 1984, XXX, 580, 610, 623-624; Ahmed Mustafa el-Merâgî, *Tefsîr*, Kahire 1394/1974, XXX, 268; M. İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-ğadîs*, Kahire 1381/1962, I, 197-200.

☞ HİDAYET AYDAR

MUAYEDE

(bk. BAYRAM).

MUAYKİB b. EBÛ FÂTIMA

(معيقيب بن أبي فاطمة)

Muaykib b. Ebî Fâtîma ed-Devsî el-Ezdî (ö. 40/660 [?])

Hiz. Peygamber'in mühürdarı ve kâtiplerinden biri.

İlk müslümanlardan olup İslâmiyet'i kabul etmesinde, müslümanlar Mekke'de muhasara altında iken Hz. Peygamber'le gizlice görüşüp kabilesine dönen hemşeh-

risi şair Tufeyl b. Amr'ın rolü bulunmaktadır. Abdüşemsoğulları'nın müttefiki olduğu söylenmekle beraber Saîd b. Âs ailesinin veya Utbe b. Rebîa'nın müttefiki, yahut Saîd b. Âs'ın âzatlısı olduğu rivayet edilmiştir. Muaykib, Bey'atürriydân'a ve Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katıldı. Oradan Ca'fer b. Ebû Tâlib'le birlikte Medine'ye hicret ettiklerinde Resûl-i Ekrem'in Hayber'in fethiyle meşgul olduğunu öğrenince (7/628) Resûlullah'ın yanına gittikleri ve gazveye katılmadıkları halde ganimetten kendilerine pay verildiği belirtilmiştir. Ayrıca Muaykib'in Habeşistan hicretinin ardından memleketine döndüğü ve kabilesinden kalabalık bir grupla birlikte Medine'ye hicret ettikten sonra aralarında kurdukları bir heyette yer alarak Hayber'e gittiği de zikredilmiştir. Muaykib'in Bedir Gazvesi'ne (17 Ramazan 2/13 Mart 624) iştirak ettiğini kaydeden müelliflere dayanarak onun Medine'ye daha önce geldiğini söylemek mümkünse de Zehebî bu rivayetin sahih olmadığını söylemektedir.

Hiz. Peygamber'in diplomatik mektuplarını yazdırdığı kâtiplerinden biri olan Muaykib aynı zamanda Resûlullah'ın mühürdarlığı görevini yürütmüştür. Resûl-i Ekrem'in, parmağında bulunan yüzük şeklindeki mührünü hazırlanan resmî evraka basması için Muaykib'a verdiği, onun da bu mührü evraka bastıktan sonra Hz. Peygamber'e iade ettiği anlaşılmaktadır. Muaykib'in bu görevini Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman zamanında da sürdürdüğü, ilk iki halifenin onu ayrıca beytül-mâiden sorumlu memur tayin ettikleri de belirtilmektedir. Hz. Osman'ın halifeligi sırasında Eris Kuyusu'na düştüğü ve bütün aramalara rağmen bulunamadığı bilinen mührün bu kuyuya Muaykib'in elinden düştüğü rivayet edilmektedir (Müslim, "Libâs", 55).

Hiz. Ömer'in hilâfeti sırasında cüzzam hastalığına yakalanan Muaykib ile bizzat halife ilgilenmiş, Yemen'den getirttiği iki doktorun uyguladığı tedavi sayesinde Muaykib'in hastalığı durmuş ve bir daha nüks etmemiştir. İfrîkiye'nin fethi sırasında (29/649-50) veya Hz. Osman'ın hilâfetine sonunda (35/656) vefat ettiği belirtilen Muaykib'in 40 (660) yılında Hz. Ali'nin halifelığının ilk döneminde öldüğünü, hatta bu tarihten sonra da yaşadığını ileri sürenler bulunmaktadır.

Muaykib Hz. Peygamber'den yedi hadis rivayet etmiş, kendisinden de iki oğlu